

В.В.ТОМАЗОВ*

ОДЕСЬКІ КУПЦІ БРАТИ ЯННІС І ТОМАС РАЛЛІ ТА ЇХНІ НАЩАДКИ: СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ Й ЕВОЛЮЦІЯ РОДИНИ (XIX ст.)

На широкій джерельній базі розглядається походження, родинні зв'язки, соціальне становище та діяльність відомої одеської купецької родини Раллі. Простежуються глибинні процеси, які відбувалися у середовищі хіоської аристократії, що облаштувалася в Одесі.

Ключові слова: Раллі, Одеса, Хіос, родина, купець, гільдія, благодійництво, торгівля, спадковий почесний громадянин, герб, дворянство.

Грецькі купці Раллі, вихідці з острова Хіос в Егейському морі, упродовж декількох століть відігравали важливу роль у міжнародній торгівлі й економічному житті низки країн – Османській імперії, Франції, Великобританії, італійських держав. На початку XIX ст. кілька представників цього роду облаштувалися в Одесі, яка на той час була одним із найпотужніших світових торговельних центрів, зокрема завдяки надприбуткам, що їх забезпечував експорт південноукраїнської та бессарабської пшениці.

За однією з версій, поширеною в генеалогічній літературі, рід Раллі походив від Рауля По де Лу, підданого герцога Апулії Робера Гвіскара з дому Отвіль. Однак ця гіпотеза малоімовірна. Вона не підтверджується джерелами й не відповідає історичним реаліям. Прізвище «Раллі» було широко розповсюджене серед греків різних регіонів – Константинополя, Смирни, Пелопоннесу, Епіра тощо. Причому ці роди не мали спільного походження¹.

Перша згадка про хіоських Раллі датується 1511 р., коли Міхаліс разом з іншими представниками місцевої аристократії підписав петицію щодо власності Нового Монастиря. Із того часу імена представників роду постійно зустрічаються у хіоських документах, причому можна зробити висновок про їх високе соціальне становище на острові². Різним родинам Раллі належали великі маєтки – замки та палаццо, оточені сільськогосподарськими угіддями, по всьому Хіосу, зокрема в Камбосі – аристократичному районі острова³.

Засновником однієї з найбільш потужних гілок роду в Одесі був Янніс (Іван, Джон, Джованні) Раллі. У 1825 р. він⁴ прибув до Одеси з Ліворно й 14 березня

---

* *Томазов Валерій Вячеславович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАНУ*

E-mail: tomazov.valery@gmail.com

¹ *Argenti P. Libro d'oro de la noblesse de Chio: 2 vol. – London, 1955. – Vol.1 – P.101–102.*

² *Ibid. – P.103.*

³ *Ibid. – P.104.*

⁴ У білеті на проживання наводиться опис Івана Степановича: років 25 (помилка, має бути 35 – *В.Т.*), зріст 2 аршина 6 ½ вершків, волосся та брови чорні, очі карі, ніс довгастиий, рот звичайний, борода поголена, обличчя чисте (див.: Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.4. – Оп.2. – Спр.653. – Арк.5 зв.).

1826 р. разом із дружиною Люцією отримав річний білет на проживання в місті⁵. На початку серпня 1826 р. неогоціант, «придбавши трудами своїми капітал, необхідний за законом», звернувся до виконуючого обов'язки одеського градоначальника С.І.Могилевського з проханням про долучення його до 1-ї гільдії купецтва за гостинною статтею для здійснення торгівлі⁶. 29 грудня 1829 р. бажання Івана Степановича Раллі, як його називали на новій Батьківщині, було задоволене⁷.

Цікаво, що поручителями, котрі взяли на себе обов'язки «відповідати у сплаті за нього [...] податків та повинностей», стали одеські 1-ї гільдії купці Костянтин Папудов та Федір Родоканакі⁸. Обидва вони були родичами Івана Степановича Раллі: Федір Павлович Родоканакі через свою матір – Янгу Пантеліївну Раллі – доводився йому троюрідним братом⁹, а Костянтин Фотійович Папудов був одружений із двоюрідною сестрою Федора Родоканакі – Деспіною Пантеліївною¹⁰. Троюрідна сестра Івана Раллі – Локсандра Федорівна Раллі – була дружиною одеського купця Амвросія Пантелійовича Маврогордато¹¹.

Того ж 1826 р. Іван Раллі повідомив Одеському міському магістрату про себе таку інформацію: сицилійський уродженець¹², років йому 36, дружині Луцилії¹³ – 24, народився «в турецькому володінні на острові Хіо від батька тамтешнього мешканця Стефана, а матері Юлії»¹⁴. У пізніших документах зазначається: на 1834 р. йому було 44 роки, а його дружині Люції¹⁵ – 30¹⁶, на 1856 р. йому – 66, а його дружині Лукії – 56 років¹⁷. Таким чином, Іван Степанович народився близько 1789 р., а його дружина – близько 1801 р. За грецькими ж відомостями, Іван Раллі народився на Хіосі 3 листопада 1785 р. і був сином Стефана Івановича Раллі (1755 р., Хіос – 24 січня 1827 р., Марсель) з гілки Шавіара-Аксескуфотос та Лули Секіарі (2 грудня 1768 р., Хіос – 4 жовтня 1848 р., Константинополь), дочки хіоських аристократів Августа Секіарі та Вергінії Раллі, з гілки Пітсіс¹⁸, а дружина його – італійка Люція, дочка Джузеппе Сторні (Шторні), – народилася 1797 р. в Пізі¹⁹.

У серпні 1827 р. Іван Раллі виявив бажання отримати російське підданство й був приведений до присяги на вірність престолу²⁰, а 24 лютого 1830 р.

⁵ ДАОО. – Ф.4. – Оп.2. – Спр.653. – Арк.5.

⁶ Там само. – Арк.2–2 зв.

⁷ Российский государственный исторический архив (далі – РГИА). – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4022. – Л.2.

⁸ ДАОО. – Ф.4. – Оп.2. – Спр.653. – Арк.3.

⁹ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.141–143.

¹⁰ *Ibid.* – P.176, 178.

¹¹ *Ibid.* – P.141, 143, 146.

¹² Не зрозуміло, чому його так названо; можливо він мав відповідне підданство.

¹³ Так у документі.

¹⁴ ДАОО. – Ф.4. – Оп.2. – Спр.653. – Арк.4, 6. У всіх російських документах названа саме Юлією, зокрема в метричному виписі брата Івана – Томазо (Томаса) Степановича (див.: РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4024. – Л.2).

¹⁵ У російських документах фігурує переважно як Лукія Осипівна.

¹⁶ ДАОО. – Ф.4. – Оп.17. – Спр.126. – Арк.5.

¹⁷ Там само. – Ф.16. – Оп.125. – Спр.2. – Арк.34 зв.

¹⁸ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.141, 143.

¹⁹ *Ibid.* – P.143.

²⁰ ДАОО. – Ф.4. – Оп.2. – Спр.653. – Арк.7.

визнаний російським підданим²¹. 4 травня 1840 р. новоросійський і бессарабський генерал-губернатор, за представленням керуючого цивільною частиною м. Одеси, звернувся до Урядуючого Сенату з проханням надати Іванові Раллі, на той час уже членові Одеського відділення Комерційної ради²², а також його дружині Люції та синові Степану почесне спадкове громадянство²³. У довідках, доданих до клопотання, зазначалося, що купець «неспроможності не піддавався, добровільних угод із кредиторами своїми не робив та судовими вироками знеславлений не був»²⁴. Указом Сенату від 5 вересня 1840 р. він разом із родиною був затверджений у новому статусі, про що йому було видано відповідну грамоту²⁵. У березні 1841 р. Іван Степанович спрямував в Одеську міську думу документи про надання спадкового почесного громадянства, зокрема грамоту, та просив внести родину до списку почесних громадян і виключити з числа купців, що й було зроблено²⁶. Імовірно, на той час Іван Раллі був відсутній в Одесі, оскільки довіреною особою було обрано іноземця Костянтина Маврогордато²⁷, який, без сумніву, є однією особою з турецьким підданим одеситом Костянтином Амвросійовичем Маврогордато. Саме його дочку Марію Костянтинівну хрестила в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 20 грудня 1828 р. дружина Івана Раллі – Лукія Осипівна²⁸.

На початку 1827 р. Іван Степанович Раллі заснував в Одесі торговий дім «Брати Раллі»²⁹, який, імовірно, був філіалом відомої однойменної компанії, започаткованої 1818 р. в Лондоні Іваном разом із братами – Августом (1792–1878 рр.), Пандією (1793–1865 рр.), Томазо (1799–1858 рр.) та Євстратієм (1800–1884 рр.)³⁰. Грецький дослідник історії хіоської аристократії Ф.Аргенті дає таку характеристику підприємству Раллі:

«Ця компанія мала багато філіалів у Росії, дунайських князівствах, Персії, Індії, а також Америці; вона вважається однією з перших комерційних компаній у світі, не стільки завдяки важливості та поширеності їхнього бізнесу, скільки завдяки високим моральним рисам, принципам і чесності, які вирізняли завжди її директорів»³¹.

Даючи на вимогу одеського градоначальника від 11 березня 1849 р. пояснення Одеській міській думі, Іван Степанович повідомляв, що торговий дім

²¹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4022. – Л.2.

²² Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1841. – Ч.2. – Санкт-Петербург, 1841. – С.115.

²³ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4022. – Л.1–1 об.

²⁴ Там же. – Л.2.

²⁵ Там же. – Л.11 об. – 12.

²⁶ ДАОО. – Ф.4. – Оп.17. – Спр.126. – Арк.1–7.

²⁷ Там само. – Арк.1.

²⁸ Греки Одессы: Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви / Авт.-сост.: Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова, Г.Л.Малинова, В.В.Харковенко. – Ч.1. – Одесса, 2000. – С.156–157.

²⁹ ДАОО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.237. – Арк.1, 4.

³⁰ Терентьева Н., Тищенко Г. Підприємницька діяльність грецьких купців – братів Раллі // Подвизники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. – К., 2001. – С.134–135; *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.1. – P.103; Морозан В.В. Деловая жизнь на Юге России в XIX – начале XX в. – Санкт-Петербург, 2014. – С.164–169.

³¹ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.1. – P.103.

складається з наступних компаньйонів: його самого; брата його – одеського 1-ї гільдії купця Томазо (Томаса) Раллі, котрий мешкає в Константинополі; санкт-петербурзького 1-ї гільдії купця за гостинною статтею Пандія Скараманга, який мешкає у Санкт-Петербурзі; керченського 1-ї гільдії купця за гостинною статтею Євстратія Скараманга, мешканця Таганрога; керченського 1-ї гільдії купця Івана Скараманга, мешканця Ростова-на-Дону. Їхній загальний внесок у компанію становить 200 тис. руб. сріблом, покладений на кожному особу в рівних долях. Письмового договору між ними не було, оскільки підприємство засноване рідними братами та найближчими їхніми родичами – Скараманга. Але за загальною згодою між ними визначено, що прибуток поділяється на дві рівних частини, з яких одна належить братам Раллі, а інша – братам Скараманга³².

Основою експорту хіосців, зокрема й братів Раллі, була південноукраїнська та бессарабська пшениця, інша продукція сільського господарства, а імпортувалися, як правило, колоніальні товари та предмети розкоші – фрукти, кава, вина, тканини, меблі тощо³³. Компанія Івана Раллі на середину 1840-х рр. входила до десяти найбільших в Одесі. Обіг капіталу в міжнародних торговельних операціях становив понад 1,5 млн руб. щорічно. Комерційна діяльність поєднувалася з банківською³⁴.

Багато років Іван Раллі представляв інтереси США в Одесі: з 1828 р. – віце-консул, а з 1832 р. і до кінця життя – консул³⁵. Американська дослідниця П.Герлігі пише, що на посаду консула Івана Степановича запропонував американський дипломат Чарльз Рінд, котрий відрекомендував його Державному департаменту як «заможного та респектабельного»³⁶. Слід зазначити, що Іван Степанович, як і більшість хіоських купців першої генерації, російської мови не знав. Його автографи на документах свідчать, що він надавав перевагу італійській та підписувався «Джованні Раллі»³⁷. Помер 8 жовтня 1859 р. в Парижі, а його дружина – 24 грудня 1873 р. в Ліворно³⁸.

Ф.Аргенті повідомляє, що єдина дитина подружжя Раллі – Степан³⁹ Іванович – з'явився на світ 1 серпня 1821 р. в Лондоні⁴⁰. Це підтверджується формулярним списком від 5 листопада 1881 р., де зазначено, що йому 61 рік⁴¹,

³² ДАОО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.237. – Арк.1–1 зв.

³³ Терентьєва Н., Тищенко Г. Підприємницька діяльність грецьких купців... – С.135; Томазов В.В. Греки-хіосці в Російській імперії: соціальна адаптація та національна самоідентифікація // Український історичний журнал. – 2014. – №4. – С.100–108.

³⁴ Морозан В.В. Деловая жизнь на Юге России... – С.168.

³⁵ Там же. – С.464; Новороссийский календарь на 1860 високосный год. – Одесса, 1859. – С.276; Вовчук Л. Російсько-американські дипломатичні зв'язки (1832–1919 рр.): на матеріалах Південної України // Етніко. – №1/4 (4). – Січень – грудень. – К.; Миколаїв, 2009. – С.75–76; Сидун І. Діяльність консулів США в Одесі в другій половині XIX ст. // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – №3 [Електронний ресурс]: <http://www.history.odessa.ua/publication3/stat34.htm>

³⁶ Герлігі П. Одеса: Історія міста: 1794–1914. – К., 1999. – С.98.

³⁷ ДАОО. – Ф.4. – Оп.17. – Спр.126. – Арк.1; Оп.2. – Спр.653. – Арк.2 зв., 4.

³⁸ Argenti P. Libro d'oro... – Vol.2. – P.143.

³⁹ В європейській літературі часто іменується Етьеном.

⁴⁰ Argenti P. Libro d'oro... – Vol.2. – P.147.

⁴¹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4 об.

а також відомостями з інших документів: за ревізією 1834 р. Степанові – 14⁴², а за списком почесних громадян на 1856 р. – 38 років⁴³. Степан Іванович за восьмою ревізією 1834 р. був записаний разом із батьками серед одеських купців 1-ї гільдії⁴⁴. Однак 1835 р. він був одноосібно приписаний до 3-ї гільдії⁴⁵, що, імовірно, робилося з метою зменшення гільдійських зборів.

26 серпня 1840 р. юнак закінчив юридичний факультет Паризького університету зі ступенем магістра⁴⁶ і розпочав кар'єру в родинній компанії. Він швидко посів чільне місце в одеському суспільстві як завдяки авторитету свого батька та родинним зв'язкам, так і за рахунок особистісних рис. Після смерті Івана Степановича Раллі син очолив фірму, однак невдовзі її було ліквідовано. У некролозі Степана Івановича зазначалося: «Будучи ще порівняно молодим чоловіком, узявся вести залишену йому батьком торговельну справу. Торговий дім “С.Раллі” вів значну колоніальну торгівлю і вважався першим за своїми оборотами на Півдні. С[тепан] І[ванович] вів цю справу декілька років, але потім, як і багато інших торгових домів, закрив його»⁴⁷.

Ліквідація фірми була пов'язана зі зміною економічної кон'юнктури – падінням попиту на російське збіжжя за кордоном. Водночас припинили існування торговельні підприємства й інших хіоських родин, наприклад Севастопуло та Маврогордато. Значна частина представників цих купецьких сімей виїхала в інші країни, а ті, хто залишився, змушені були змінити не тільки напрям діяльності, а й спосіб життя, обираючи російську державну службу та вростаючи в панівні верстви суспільства.

Не став винятком і Степан Іванович Раллі, котрий вирішив залишитися в Одесі. 23 червня 1863 р. за розпорядженням новоросійського й бессарабського генерал-губернатора він був призначений членом комісії із запровадження в Одесі «височайше дарованого положення про громадське управління м. Одеси», а 2 грудня того ж року обраний виборними купецького розряду старшиною одеського купецького стану і затверджений на цій посаді генерал-губернатором. Упродовж квітня, червня, листопада 1864 і травня – червня 1865 рр. виконував обов'язки одеського міського голови. 2 червня 1865 р. за розпорядженням одеського градоначальника призначений членом комітету з облаштування в Одесі окружного будинку божевільних, а 7 серпня того ж року – членом комітету із запобігання епідемії холери. Від 29 липня 1866 по 11 липня 1868 рр. – директор Одеського попечительського комітету про в'язниці. 23 січня 1869 р. Степана Івановича обрали попечителем народних училищ в Одесі. 31 січня 1869 р. виборними власницького розряду обраний депутатом міського депутатського зібрання. 22 січня того ж року обраний почесним мировим суддею, 21 березня указом Урядуючого Сенату затверджений у цьому званні, а 27 березня обраний ще й обов'язковим членом Одеського

⁴² ДАОО. – Ф.4. – Оп.17. – Спр.126. – Арк.5.

⁴³ Там само. – Ф.16. – Оп.125. – Спр.2. – Арк.34 зв.

⁴⁴ Там само. – Ф.4. – Оп.17. – Спр.126. – Арк.2.

⁴⁵ Там само. – Оп.11. – Спр.1132.

⁴⁶ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4 об. – 5.

⁴⁷ Цит. за: *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею: 2009. – Вип.7 [Електронний ресурс]: <http://www.history.odessa.ua/publication7/stat16.htm>

міського союзу мирових суддів. Із 15 травня по 10 серпня 1871 р. за рішенням з'їзду мирових суддів виконував обов'язки тимчасового його голови. 30 грудня 1872 р. Степан Іванович обраний Бендерським черговим земським зібранням у почесні мирові судді по Бендерському повіту, затверджений на цій посаді сенатським рішенням і залишався на ній три триріччя поспіль. 28 жовтня 1880 р. постановою наявних почесних і дільничних мирових суддів обраний головою Бендерського з'їзду мирових суддів. 21 жовтня 1881 р. Степан Раллі переобраний Бендерським повітовим земським зібранням почесним мировим суддею по Бендерському повіту на ще одне триріччя й тоді ж постановою наявних почесних і дільничних мирових суддів затверджений на посаді голови Бендерського з'їзду мирових суддів. Одночасно зібранням Товариства опікунства про поранених і хворих воїнів 13 листопада 1877 р. обраний членом місцевого управління Одеси⁴⁸.

У 1879 р. Степан Іванович став одним із засновників Одеського облікового банку, який очолив та успішно керував ним до своєї смерті⁴⁹, а 1900 р. був ще й мировим суддею м. Одеси⁵⁰.

Степан Іванович був членом попечительської ради Одеського комерційного училища, Православного палестинського товариства, одеського міського управління Російського товариства Червоного Хреста, Одеського товариства допомоги бідним, член ради та голова Одеського грецького благодійного товариства, голова правління й почесний член Одеського товариства покровительства тваринам⁵¹.

Про значний авторитет Степана Раллі як у Російській імперії, так й у світі, його успішність і бездоганну чесність свідчила затребуваність на дипломатичному поприщі. 14 жовтня 1858 р. імператорським указом його призначили американським консульським агентом в Одесі, яким він залишався до 30 вересня 1861 р. У 1861⁵²–1869 рр. був перським консулом, а 15 січня 1870 р. імператорським указом призначений грецьким королівським консулом у місті⁵³.

За свою службу Степан Іванович неодноразово нагороджувався як російськими відзнаками й орденами, так і закордонними. 21 січня 1861 р. за згодою російського імператора отримав від перського шаха орден Лева та Сонця 2-го ступеня. 19 вересня 1869 р. за неслужбові обов'язки пожалувався нашийною золотою медаллю з написом «За старанність» на станіславській стрічці. 13 грудня 1869 р. удостоєний ордена Св. Станіслава 2-го ступеня – за виконання обов'язків перського консула. 3 листопада 1870 р. за згодою російського імператора нагороджений грецьким королівським орденом Спасителя офіцерського хреста. 24 березня 1876 р. за відмінну службу почесним мировим

⁴⁸ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4–17 об., 58–68.

⁴⁹ Морозан В. Деловая жизнь на Юге России... – С.346.

⁵⁰ Решетов С. Род Ипитис и его потомки.

⁵¹ Там же.

⁵² Імовірно, Степан Іванович був перським консулом із 1861 р., про що свідчить нагородження його саме того року орденом цієї країни. Але точно був таким уже у серпні 1863 р. (див.: ДАОО. – Ф.2. – Оп.6. – Спр.928. – Арк.1–1 зв.) та 1865 р. (див.: Адрес-календарь Херсонской губернии на 1866 г. [Електронний ресурс]: http://www.rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Adres-kalendar_1866_odesgrad.htm).

⁵³ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4–17 об., 58–68.

суддею пожалуваний орденом Св. Анни 2-го ступеня. 21 вересня 1878 р. одеським місцевим управлінням Товариства опіки про поранених і хворих воїнів відзначений темно-бронзовою медаллю на андріївсько-георгіївській стрічці в пам'ять війни 1877–1878 рр., а 26 квітня 1879 р. від того самого товариства отримав знак Червоного хреста, запроваджений імператорським рішенням від 12 березня 1879 р. 22 липня 1880 р. Степан Раллі нагороджений орденом Св. Володимира 4-го ступеня, а 1 січня 1881 р. пожалуваний кавалером ордена Св. Володимира 4-го ступеня з правом на спадкове дворянство⁵⁴.

Що стосується нерухомого майна, то на 1881 р. Степан Іванович показав себе власником семи будинків в Одесі, з яких три родових, загальною вартістю 150 тис. руб., і чотири придбаних, вартість – 340 тис. руб., а також родових маєтків у Бендерському повіті Бессарабської губернії, населених царанами (особисто вільними, але феодально-залежними селянами), загальною площею 7000 дес., вартістю 75 тис. руб.⁵⁵ Однак, за посвідченням Бендерської повітової земської управи, Степан Іванович володів двома маєтками – Петрівкою («зручної» землі – 3721 дес. 2104 саж., «незручної» – 183 дес. 1272 саж.) та Олексіївкою («зручної» – 1900 дес., «незручної» – 100 дес.), загальною площею 5905 дес. 976 саж.⁵⁶ Майже таку площу маєтків указав і сам С.Раллі у клопотанні до Бессарабського дворянського депутатського зібрання від 16 листопада 1881 р. – 6000 дес.⁵⁷ Дещо інші відомості про майно Степана Івановича містяться в послужному списку його сина Павла, складеному на 17 липня 1882 р.: у батька вісім кам'яних будинків в Одесі, три маєтки у Херсонській, Бессарабській і Подільській губерніях, площею 7300 дес. землі⁵⁸.

Відомо, що на 1873 р. Степан Раллі точно володів вісьмома будинками в Одесі: на вулицях Італійській⁵⁹ (вартість 17 000 руб.), Рішельєвській (18 900 руб.), Гаванській⁶⁰ (27 000 руб.), Преображенській⁶¹ (30 000 руб.), Троїцькій (68 000 руб.), Дерibasівській (150 000 руб.), Бульварній (130 000 руб.), у провулку Театральному (вартість 54 000 руб.), і двома дачами на Фонтані (вартістю 12 000, 10 500 руб.)⁶².

Одружений Степан Іванович був двічі. У 1842 р.⁶³ він вінчався з Оленою Василівною Янопуло, дочкою одеського 1-ї гільдії купця, власника одного з найпотужніших місцевих торгових домів – Василя Івановича Янопуло⁶⁴ (бл. 1770 р. – 25 вересня 1830 р., Одеса)⁶⁵ та його другої дружини Марії

⁵⁴ Там же.

⁵⁵ Там же. – Л.4 об. Маєтки було придбано ще батьком Степана – Іваном Степановичем.

⁵⁶ Там же. – Л.21.

⁵⁷ Там же. – Л.22.

⁵⁸ Там же. – Л.75 об.

⁵⁹ Іван Степанович Раллі мешкав у будинку по вул. Італійській, 48 (див.: РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4023. – Л.1–2).

⁶⁰ Так у тексті; вулиця називається «Гаванна».

⁶¹ Степан Іванович Раллі мешкав у будинку по вул. Преображенській (див.: РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4025. – Л.1–1 об.).

⁶² ДАОО. – Ф.274. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.64–64 зв., 65–65 зв., 68 зв.

⁶³ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.143.

⁶⁴ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4 об. – 5.

⁶⁵ Греки Одессы... – Ч.1. – С.530–531.

Михайлівни (бл. 1800 р. – 23 вересня 1861 р., Одеса)⁶⁶. Олена Василівна народилася 4 серпня 1823 р. в Одесі й була охрещеною в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві 8 серпня того ж року. Її хресним батьком став іноземний грек Павло Маврогордато⁶⁷. Померла вона також в Одесі 14 грудня 1845 р. у віці 23 років⁶⁸. Від цього шлюбу у Степана Івановича було два сини – Іван та Олександр. Старший народився 6 липня 1843 р. в Ліворно, а помер 11 грудня 1870 р. в Каїрі у віці 27 років, але відспіваний і похований в Одесі⁶⁹. Молодший з'явився на світ в Одесі 29 серпня 1844 р. й був охрещений у місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві 9 листопада того ж року. Хрещеними батьками немовляти стали почесний громадянин Лука Скараманга та Марія Амвросіївна Раллі (уроджена Скараманга), дружина одеського купця Івана Раллі. Помер Олександр Степанович 15 травня 1874 р. у віці 29 років у Ліворно⁷⁰. Обидва сини одружені не були й нащадків не залишили⁷¹.

Удруге Степан Іванович у віці 30 років вінчався 30 квітня 1850 р. в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві з дівцею Марією Петрівною Іпітіс, 20 років, дочкою лікаря Петра Іпітіса. Свідками таїнства стали з боку нареченого його батько Іван Раллі, а з боку нареченої – її мати Олена Іпітіс⁷².

Марія народилася 10 вересня 1829 р. в Одесі, охрещена була в тій самій церкві 15 вересня. Її хрещеним батьком став дідусь із материнського боку – ніжинський грек Федір Серафіно⁷³. Рід, до якого належала Марія, походив з острова Хіос⁷⁴. Її батько – Петро Костянтинович Іпітіс (1795–1861 рр.) – відомий одеський лікар, доктор медицини, активний учасник егерістського руху. Освіту він здобув у Бухаресті та Відні. Мав австрійське підданство, яке пізніше змінив на грецьке. Спочатку Петро оселився у Санкт-Петербурзі, а потім – не пізніше 1818 р. – в Одесі, де згодом мав власний будинок на вул. Ланжеронівській, 3. Він був довіреною особою князя Олександра Іпсиланті, неодноразово виконував відповідальні політичні доручення. В Одесі Петро Костянтинович був відомий через свою готовність завжди безкоштовно лікувати незаможних. Його перу належить видана в місті 1829 р. невеличка за обсягом, але цікава праця «Нотатки про морські ванни й лимани, або озера Одеси», в якій уперше визначалися лікувальні властивості одеських лиманів та хімічний склад води Чорного моря⁷⁵.

26 вересня 1820 р. Петро Костянтинович в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві вінчався з Оленою Федорівною Серафіно (в тексті – Серафим; ? – лютий 1873 р., Одеса), дочкою ніжинського грека, а згодом одеського 1-ї

⁶⁶ Греки Одессы... – Ч.3. – Одесса, 2004. – С.234–235.

⁶⁷ Там же. – Ч.1. – С.530–531.

⁶⁸ Там же. – Ч.2. – Одесса, 2002. – С.254–255.

⁶⁹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4 об. – 5; *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.151; Греки Одессы... – Ч.3. – С.176–177.

⁷⁰ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4 об. – 5 (датою народження вказано 30 серпня 1844 р.); *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.151; Греки Одессы... – Ч.3. – С.176–177.

⁷¹ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.151.

⁷² РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4 об. – 5, 31–31 об; Греки Одессы... – Ч.2. – С.254–255, 106–107.

⁷³ Греки Одессы... – Ч.2. – С. 106–107, 254–255.

⁷⁴ Повідомлення хіоського історика Міхаліса Варласа.

⁷⁵ Докл. про Петра Іпітіса та його родину див.: *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

гільдії купця та спадкового почесного громадянина⁷⁶ Федора Серафіно. Свідками були князь Микола Іпсиланті та одеський купець Ілля Маніс⁷⁷.

Від шлюбу з Марією Петрівною Іпітіс Степан Іванович мав двох синів-близнюків – Павла й Петра та п'ятьох дочок – Олену, Лукію, Марію, Юлію, Єлизавету⁷⁸.

Марія Петрівна була відомою громадською діячкою й благодійницею. Як і її свекруха – Лукія Осипівна, вона стала постійним членом⁷⁹, а згодом і членом правління Одеського жіночого благодійного товариства⁸⁰. Марія Раллі разом з іншими представницями хіоських родин – Ерато Севастопуло, Аріадною Папудовою, Марією Цицині – брала активну участь у діяльності Комітету з допомоги знедоленим критським родинам⁸¹.

16 листопада 1881 р. Степан Іванович звернувся до Бессарабського дворянського депутатського зібрання з проханням визнати його у правах дворянства через нагородження орденом Св. Володимира 4-го ступеня та володіння населеними маєтками в Бендерському повіті Бессарабської губернії⁸². Рішенням Бессарабського дворянського депутатського зібрання від 20 листопада Степана Раллі було визнано у спадковому дворянстві Російської імперії та внесено до 3-ї частини відповідної дворянської родовідної книги, а 16 квітня 1882 р. це рішення затверджено указом департаменту герольдії Урядуючого Сенату⁸³.

15 жовтня 1882 р. Степан Іванович просив Бессарабське дворянське депутатське зібрання долучити до його дворянського роду дружину Марію Петрівну, синів Павла, Петра, дочок Олену, Лукію, Марію, Юлію, Єлизавету та внести до 3-ї частини родовідної книги⁸⁴, що й було зроблено рішенням від 18 жовтня 1882 р.⁸⁵ Однак Сенат указом від 20 грудня 1882 р. погодився долучити до батьківського роду тільки Єлизавету як неповнолітню, а іншим – 21 січня 1883 р. рекомендував звертатися до герольдії самостійно⁸⁶.

30 квітня 1883 р. Степан Раллі за юридичним дорученням своїх дітей – Петра, Павла, Олени, Марії та Юлії – клопотався про долучення їх до свого роду⁸⁷ й, нарешті, отримав позитивне рішення департаменту герольдії, викладене в указі Урядуючого Сенату від 21 вересня 1883 р.⁸⁸ Усі вони були внесені до 3-ї частини дворянської родовідної книги й отримали відповідні дипломи 5 листопада 1883 р.⁸⁹

⁷⁶ Морозан В. Деловая жизнь на Юге России... – С.552.

⁷⁷ Греки Одессы... – Ч.1. – С.196–187, 430–431.

⁷⁸ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.4 об. – 5.

⁷⁹ Новороссийский календарь на 1860 високосный год. – С.401–402.

⁸⁰ Адрес-календарь Херсонской губернии на 1866 г. [Електронний ресурс]: http://rodovoyegn-zdo.narod.ru/Kherson/Adres-kalendar_1866_blagotvorit.htm

⁸¹ Piatigorskii G. The Cretan uprising of 1866–1869 and the Greeks of Odessa // Modern Greek studies yearbook. – Vol.14/15. – Minneapolis, 1998/1999. – P.133.

⁸² РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.22–22 об.

⁸³ Там же. – Л.29.

⁸⁴ Там же. – Л.50–50 об.

⁸⁵ Там же. – Л.51–53 об.

⁸⁶ Там же. – Л.54–55 об.

⁸⁷ Там же. – Л.57–57 об.

⁸⁸ Там же. – Л.93–95.

⁸⁹ Там же. – Л.98.

Єдина дочка, яка не отримала дворянства під час цієї тривалої процедури, була Лукія Степанівна Кумбарі (уроджена Раллі), оскільки на той час проживала у Санкт-Петербурзі та, імовірно, не надала батькові доручення. Її справа розглядалася окремо від усієї родини. 19 липня 1891 р. Степан Іванович засвідчив належність Лукії до свого роду⁹⁰ й звернувся з клопотанням до Бессарабського дворянського депутатського зібрання про долучення її до дворянства⁹¹. Позитивне рішення з'явилося 26 липня 1891 р., яким Лукія вносилися до 3-ї частини родовідної книги та отримувала відповідне свідоцтво⁹². Указ Урядуючого Сенату від 19 вересня 1891 р. затвердив висновок дворянського зібрання⁹³, чим поставив остаточну крапку у справі про дворянство родини Раллі.

22 серпня 1884 р. Степан Іванович отримав диплом на дворянський герб⁹⁴, проект якого було затверджено 6 жовтня 1883 р. Герб виглядав так: у золотому щиті – червлений лев; у лазурній голові щита – зубчаста башта з відчиненими воротами та двома вікнами, яка супроводжується двома такими ж грецькими хрестами. Щит прикрашено дворянським коронованим шоломом. Нашоломник: три страусових пера, середнє – червлене, а бокові – золоті. Намет: праворуч – червлений із золотом, а ліворуч – лазурний зі сріблом. Девіз: «Recta via» (лат. «Прямим шляхом») – червленими літерами на золотій стрічці. У пояснювальній записці до гербового відділення герольдії Степан Раллі таким чином трактував запропоновані ним гербові фігури: лев, як частина вірменського герба, указував на походження роду з Вірменії⁹⁵, башта – це нагадування про замок, сплюндрований сарацинами, а хрести – про чудесний порятунок предків прохача⁹⁶. Герб одеських Раллі у цілому нагадував давній герб роду: на лазуровому тлі срібний лев із висунутим з пащі червоним язиком, що йде на задніх лапах уліво. Він усяяний блакитними ромбами. Над ними срібний півмісяць між двома срібними хрестами. Щит вінчає лицарський шолом, на якому той самий лев, котрий тримає в передніх лапах срібний хрест. Намет срібний із лазурним. Девіз: «Βαδίξε την ευθειαν» (гр. «Рухатися по прямій»)⁹⁷.

Степан Іванович помер в Одесі 28 серпня 1902 р. після кількамісячної хвороби (від «паралічу») у віці 84 років, а відспіваний був 3 вересня в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві. Похований в огорожі Воскресенського храму⁹⁸ на Середньому Фонтані, поряд зі своєю дачею, де він проживав під час

⁹⁰ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.563. – Л.2.

⁹¹ Там же. – Л.4 об.

⁹² Там же. – Л.5–6.

⁹³ Там же. – Л.7–8.

⁹⁴ *Лукомский В.К., Троицкий С.Н.* Перечень родам и лицам, гербы которых утверждены или пожалованы российскими монархами, а также утверждены Правительствующим Сенатом Временного правительства России / Подг. и ред. Е.А.Агафоновой, А.А.Шумкова, С.О.Экземплярова. – Санкт-Петербург, 2004. – С.141.

⁹⁵ Ця генеалогічна претензія, зображена в гербі, суперечить усім відомим сьогодні легендам і гіпотезам про походження роду Раллі. Судячи з усього, якимось чином вони пов'язували свою генезу з Кілікійською Вірменією, гербом котрої був лев, що тримає хрест, та, імовірно, саме з правлінням там династії Лузиньянів.

⁹⁶ *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

⁹⁷ *Argenti P.* Libro d'oro... – Vol.1. – P.104.

⁹⁸ ДАОО. – Ф.37. – Оп.13. – Спр.532. – Арк.66 зв. – 67.

недуги⁹⁹. Дружина Степана Івановича – Марія Петрівна – померла в Каннах 28 жовтня 1903 р.¹⁰⁰

Старша дочка подружжя Раллі – Олена Степанівна – народилася 23 травня 1852 р. в Одесі, а охрещена була 27 липня того ж року в місцевій Петропавлівській церкві¹⁰¹. 7 липня 1873 р. у віці 21 року вона обвінчалася в одеській Воскресенській цвинтарній церкві з колезьким секретарем Юлієм Ардаліоновичем Андреевим, 26 років¹⁰². Ю.А.Андреев (21 грудня 1845 – липень 1923 рр.) походив із дворян Тверської губернії, згодом став дійсним статським радником (1887 р.) та варшавським губернатором (1892–1897 рр.)¹⁰³. Олена Степанівна Андреева померла в Одесі 23 квітня 1923 р.¹⁰⁴

Друга дочка – Лукія Степанівна – народилася 13 грудня 1853 р. в Одесі, а охрещена була 31 січня 1854 р. в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві. Хрещеними батьками дівчинки стали дідусь – спадковий почесний громадянин Іван Степанович Раллі та бабуся – Олена Федорівна, дружина доктора Петра Іпітіса¹⁰⁵. 26 квітня 1875 р. у тій самій церкві вона обвінчалася у віці 21 року з ад'ютантом командувача військ Одеського військового округу ротмістром Ахіллесом Стаматійовичем Кумбарі, 34 роки. Свідками таїнства стали з боку нареченого – його рідний брат Дмитро Стаматійович Кумбарі та грецький підданий Марко Євстратійович Севастопуло, а з боку нареченої – її батьки: спадковий почесний громадянин Степан Іванович та Марія Петрівна Раллі¹⁰⁶. А.С.Кумбарі (7 вересня 1841, імовірно Одеса – 7 липня 1909 рр., Одеса), який належав до доволі відомої в місті грецької купецької родини, вийшов у відставку у чині полковника (не пізніше 1891 р.)¹⁰⁷. Лукія Степанівна Кумбарі, дружина грецького підданого, померла 21 січня 1894 р. в Одесі у віці 40 років від

⁹⁹ У некролозі зазначено деякі подробиці хвороби та підготовки до похоронів С.І.Раллі:

«Він помер 83 років від народження від паралічу серця. У березні цього року С.І. серйозно захворів: його спостиг удар. Раніше він мав добре здоров'я, про яке дуже турбувався, причому для його зміцнення їздив на велосипеді. Після удару, завдяки вжитим лікарями заходам, він дещо одужав. С.І.Раллі лікувався на власній дачі, на Середньому Фонтані, де провів літо та зиму. Його лікував місцевий лікар п. Карандоніс. Стан здоров'я С.І., через його похилий вік, викликав серйозні побоювання. Улітку С.І. знову почувався гірше; він втратив можливість рухати рукою та ногою. До Одеси було запрошено відомих професорів, які надали йому певну допомогу. Хворий не міг уже залишати квартиру, його вивозили на дачу у кріслі. [...] Похорони С.І.Раллі відбудуться по прибутті в Одесу його родичів і плануються на суботу. Одес. обліковий банк, Одес. товариство покровительства тваринам, міськ. з'їзд мир. суддів покладають вінки на труну С.І.Раллі. Тіло його покладено у цинкову домовину, що оббита червоним деревом. На Старому християнському кладовищі знаходиться родинний склеп сім'ї Раллі. Учора о 7 г. вечора біля труни покійного проведено панахиду. [...] Переказують, що небіжчик висловив бажання бути похованим на своїй дачі у склепі при церкві, яку планується там побудувати»

(див.: *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки). Відомості про вік померлого не відповідають даті його народження: С.І.Раллі на момент смерті мав бути 81 рік.

¹⁰⁰ *Argenti P.* Libro d'oro... – Vol.2. – P.147.

¹⁰¹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.44–45.

¹⁰² Там же.

¹⁰³ Докл. про нього див.: *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

¹⁰⁴ *Argenti P.* Libro d'oro... – Vol.2. – P.151.

¹⁰⁵ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.563. – Л.4–4 об.

¹⁰⁶ Там же.

¹⁰⁷ Докл. про нього див.: *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

дифтериту, 23 січня її відспівали в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві та поховали на Старому міському кладовищі¹⁰⁸.

Наступна дочка Степана Івановича та Марії Петрівни Раллі – Марія – народилася в Одесі 11 січня 1856 р., а 7 березня охрещена в тій самій церкві. Немовля прийняли при купелі дідусь – Іван Степанович Раллі та бабуся – Олена Федорівна, дружина доктора Петра Іпітіса¹⁰⁹. 22 квітня 1879 р. у тій самій церкві Марія у віці 23 років обвінчалася з ад'ютантом командувача військ Варшавського військового округу Миколою Олександровичем Язиковим, 35 років. Свідками з боку нареченого були генерал граф Олексій Васильович Олсуф'єв та дійсний статський радник Григорій Григорович Маразлі, а з боку нареченої – її батьки: спадковий почесний громадянин Степан Іванович та Марія Петрівна Раллі¹¹⁰. М.О.Язиков (12 серпня 1843 – 1912 рр., Одеса), який походив із відомого російського роду, вийшов у відставку у чині генерал-майора (1886 р.)¹¹¹. Марія Степанівна Язикова померла в По 7 лютого 1927 р.¹¹²

Четверта дочка подружжя Раллі – Юлія Степанівна – народилася 22 листопада 1858 р. в Одесі, охрещена була в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві 27 грудня. Хрещеними батьками стали дідусь дівчинки – спадковий почесний громадянин Іван Степанович Раллі та бабуся – Олена Федорівна, дружина доктора Петра Іпітіса¹¹³. 12 листопада 1895 р. Юлія обвінчалася в Одесі з британським інженером Лідделлом Муртоном (12 листопада 1896 р., Банбридж, Ольстер – ?)¹¹⁴.

Наймолодша з дочок Раллі – Єлизавета Степанівна – народилася в Одесі 13 грудня 1871 р., охрещена 16 січня 1872 р. у тій самій церкві. Її прийняли у купелі статський радник Григорій Григорович Маразлі та бабуся – Олена Федорівна, удова грецького підданого доктора Петра Іпітіса¹¹⁵. 2 лютого 1897 р. Єлизавета обвінчалася у Варшаві з князем Олексієм Миколайовичем Лобановим-Ростовським (1 серпня 1862, Москва – 1 січня 1921 рр., Женева)¹¹⁶, який обіймав посади сувалкського віце-губернатора (1898–1900 рр.) та виконувача обов'язків варшавського губернатора (1900–1902 рр.), був таємним радником (1916 р.), членом Державної ради Російської імперії (з 1909 р.) та сенатором (1916 р.)¹¹⁷. Померла княгиня Єлизавета Степанівна Лобанова-Ростовська 29 червня 1965 р. в Лозанні¹¹⁸.

Сини Степана Івановича та Марії Петрівни Раллі – Петро й Павло – народилися 2 березня 1851 р. в Одесі, охрещені 10 квітня того ж року в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві. Хрещеним батьком Петра став його

¹⁰⁸ ДАОО. – Ф.37. – Оп.13. – Спр.268. – Арк.89 зв. – 90.

¹⁰⁹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.44–45.

¹¹⁰ ДАОО. – Ф.37. – Оп.12. – Спр.15. – Арк.66 зв. – 67.

¹¹¹ Докл. про нього див.: *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

¹¹² *Argenti P.* Libro d'oro... – Vol.2. – P.151.

¹¹³ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.48–48 об.

¹¹⁴ *Argenti P.* Libro d'oro... – Vol.2. – P.151; Ralli family of Chios (Pitsis branch) [Електронний ресурс]: http://www.christopherlong.co.uk/gen/rallipitsisgen/fg03/fg03_003.html

¹¹⁵ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.49–49 об.

¹¹⁶ *Argenti P.* Libro d'oro... – Vol.2. – P.151.

¹¹⁷ Докл. про нього див.: *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

¹¹⁸ *Ferrand J.* Les familles princieres de l'ancien Empire de Russie: Recueil généalogique. – Vol.2. – Paris, 1998. – P.264.

дідусь – спадковий почесний громадянин Іван Раллі, а Павла – таганрозький купець Лука Скараманга¹¹⁹. Обидва юнаки обрали державну службу, причому Петро – навіть не дуже типову для хіоських юнаків військову. Після закінчення юридичного факультету Новоросійського університету зі званням дійсного студента, він 12 липня 1877 р. вступив на правах охочих 1-го розряду рядовим до лейб-гвардії Гусарського його величності полку, а 11 вересня того ж року отримав чин унтер-офіцера. 25 березня 1877 р. Петра Степановича підвищили в корнети й перевели в гусарський 7-й Білоруський великого князя Михайла Миколайовича полк. 24 квітня він прибув до нового місця служби. 6 червня 1877 р. його відрядили до штабу військ Одеського військового округу з метою підготовки до іспиту на наступний чин. 5 жовтня того ж року з дозволу командувача округу, не повертаючись до полку, вирушив у Санкт-Петербурзі для складання іспиту. 18 листопада 1878 р. прикомандирований до 1-го резервного піхотного батальйону. 15 березня 1878 р. Петро переведений до лейб-гвардії Уланського полку, а 28 липня того ж року як такий, що склав іспит за 1-м розрядом, користується відповідними правами по службі. 19 вересня 1882 р. прикомандирований до запасного ескадрону. 17 квітня 1883 р. отримав чин поручика. 8 червня 1883 р. відкомандирований із запасного ескадрону. 15 листопада 1885 р. відправлений до 3-го військово-телеграфного парку для опанування телеграфної справи. 3 березня 1886 р. спрямований назад до полку. 19 вересня – 15 жовтня тимчасово виконував обов'язки полкового квартирмейстера. 5–21 жовтня тимчасово командував 5-м ескадром. 15 листопада 1886 р. призначений завідувачем нестройової команди, приймального покою та хлібопекарні. 5 квітня 1887 р. – штаб-ротмістр. 24 серпня 1889 р. прикомандирований до кадру №2 гвардійського кавалерійського запасу. 27 серпня 1887 р. прибув до нового місця служби. 25 вересня 1889 р. тимчасово виконував обов'язки ад'ютанта кадру, діловода та завідувача нестройової команди. 18–27 жовтня 1889 р. тимчасово виконував обов'язки начальника 2-го відділення. 2–27 лютого 1890 р. знову тимчасово виконував обов'язки ад'ютанта кадру, діловода та завідувача нестройової команди. 18 лютого – 11 березня 1890 р. тимчасово виконував обов'язки завідувача господарства та скарбника кадру. 3–14 квітня 1890 р. тимчасово виконував обов'язки завідувача навчанням молодих солдатів. 12–19 серпня 1890 р. тимчасово виконував обов'язки начальника 2-го відділення. 20 серпня того ж року відкомандирований до полку, куди прибув 22 серпня. 18 червня 1891 р. попросив звільнити його від служби через домашні обставини з нагородженням наступним чином ротмістра й мундиром. Прохання було задоволене 20 липня 1891 р.¹²⁰

Петро Степанович брав участь у російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. 3 серпня 1877 р. виступив у похід. 24 серпня його полк перейшов кордон біля м. Скуляни та опинився на території Румунії. 12 вересня переправився через Дунай в районі м. Зимниця. 6–26 жовтня перебував у складі плевненського обложного загону. 26 жовтня 1877 – 6 січня 1878 рр. – у складі західного загону генерал-ад'ютанта Й.В.Гурка. 12 жовтня 1877 р. під командуванням

¹¹⁹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.32–32 об., 73–73 об.; Греки Одессы... – Ч.2. – С.254–255.

¹²⁰ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.34–43; *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

останнього брав участь у бою біля Гірського-Дубняка, а 16 жовтня – у взятті Телігінської укріпленої позиції. 17 листопада був при взятті м. Орханія та Враченської позиції. 17 листопада – 15 грудня Петро Степанович брав участь у захопленні поселення Чуриак. 18 грудня у складі західного загону Й.В.Гурка перейшов Балкани через перевал Умурґач, а 19 грудня брав участь у бою біля Ташкосен. 31 грудня 1877 – 3 січня 1878 рр. був в авангардних «справах» при наступі загону Й.В.Гурка на Філіппополь, а 3–5 січня – узяв участь у триденному бою під цим містом, що завершився його захопленням росіянами, остаточною поразкою армії Сулеймана-паші зі втратою практично всієї артилерії. 6–10 січня перебував в авангарді армії генерал-лейтенанта М.Д.Скобелева, а 14–19 січня – знов у загоні Й.В.Гурка¹²¹. Як корнет, який виконував обов'язки субалтерн-офіцера, отримував платню 312 руб., порціонні – 96 руб., квартирні – 125 руб.¹²²

За бій 16 жовтня 1877 р. під с. Ташкосен Петро Степанович був нагороджений відзнакою військового ордена Св. Георгія 4-го ступеня, а також світло-бронзовою медаллю в пам'ять російсько-турецької війни 1877–1878 рр. та румунським Залізним хрестом за участь в облозі Плевни. 12 березня 1880 р. – на підставі наказу від 1879 р. по військовому відомству та свідоцтва головного управління Товариства піклування про поранених і хворих військових пожалуваний заснованим імператором особливим знаком Червоного хреста для носіння на лівій стороні грудей за участь у діяльності товариства¹²³.

Відставний ротмістр лейб-гвардії Уланського його імператорської високості Миколи Миколайовича-старшого полка Петро Степанович Раллі помер від хвороби мозку у віці 44 років 4 березня 1895 р. в м. По (Франція). Тіло його з дозволу міністерства внутрішніх справ було перевезене через Волочиську митницю до Одеси, де 22 березня в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві небіжчика відспівували й поховали на Старому міському кладовищі¹²⁴.

16 квітня 1889 р. Петро Степанович Раллі обвінчався у Санкт-Петербурзі з Марією Мирославівною Куровською (18 січня 1865 р., Житомир – ?), дочкою Мирослава Куровського та його дружини Марії (уродженої Долнер). Дітей це подружжя не залишило¹²⁵.

У послужному списку Петра Раллі не зазначено нерухоме майно, що йому належало. Але з послужного списку його брата – Павла – дізнаємося, що в них на двох був кам'яний будинок в Одесі та маєток у Подільській губернії (1200 дес.).

Павло також 27 серпня 1877 р. закінчив юридичний факультет Новоросійського університету зі званням дійсного студента. 17 жовтня постановою градоначальника зарахований до штату чиновників канцелярії одеського градоначальника. 27 жовтня рішенням Урядуючого Сенату від 8 червня 1878 р. затверджений губернським секретарем за звання дійсного студента зі старшинством. 13 січня 1878 р. імператорським указом по міністерству

¹²¹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.34–43.

¹²² Там же. – Л.34 об.

¹²³ Там же. – Л.34–43.

¹²⁴ ДАОО. – Ф.37. – Оп.13. – Спр.303. – Арк.67 зв. – 68.

¹²⁵ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.151.

народної просвіти призначений опікуном Олександрівського реального училища на трирічний термін, а 22 квітня 1880 р. за власним бажанням звільнений із цієї посади. 27 жовтня 1880 р. за вислугою років сенатським указом від 21 травня 1881 р. отримав чин колезького секретаря зі старшинством. 21 березня 1881 р. наказом ради Імператорського людинолюбного товариства за виборами призначений на посаду скарбника комітету Одеської Стурдзіївської богадільні сердобольних сестер. 9 лютого 1882 р. Павло затверджений міністерством народної просвіти на посаді почесного опікуна Байрамчеської вчительської семінарії на три роки з обов'язком уносити щорічно по 1000 руб. на потреби закладу. 19 березня 1882 р. постановою одеського градоначальника призначений чиновником з особливих доручень при градоначальнику без утримання. На 1889 р. – колезький асесор, на 1896 р. – колезький радник, на 1899 р. – статський радник. На 1888 р. Павло Степанович залишався скарбником комітету Одеської Стурдзіївської богадільні сердобольних сестер, а на 1889 р. – попечителем Байрамчеської вчительської семінарії. На 1888 р. був також гласним Одеської міської думи, яким залишався принаймні до 1901 р. Із 1888 р. – член правління, а на 1905 р. – голова правління Одеського облікового банку. На 1901 р. – почесний мировий суддя Одеси¹²⁶. За свою діяльність був відзначений 28 листопада 1878 р. темно-бронзовою медаллю в пам'ять російсько-турецької війни 1877–1878 рр. на відповідній стрічці та 31 грудня 1879 р. – знаком Червоного хреста¹²⁷.

Павло Степанович, продовжуючи традиції родини, був відомим благодійником. Так, наприклад, 1895 р. він пожертвував в пам'ять померлого брата Петра 1000 руб. для роздачі вбогим і 500 руб. – притулку Одеського товариства покровительства бідним¹²⁸. Після смерті батька Павло очолив Одеське товариство покровительства тваринам¹²⁹.

П.С.Раллі був великим землевласником. На 1902 р. він володів 5976 дес. землі біля с. Велика Весела Ананївського повіту Херсонської губернії, 1531 дес. землі біля с. Оршомане-Топшане¹³⁰ Феодосійського повіту Таврійської губернії, 8269 дес. землі біля м. Браїлова та разом із дружиною 727 дес. біля с. Мала Жмеринка Вінницького повіту Подільської губернії. Подільський маєток із цукровим, цегляним заводами, гуральнями та вапняними копальнями було придбано в березні 1900 р. у князя К.О.Горчакова за 3 300 300 руб.¹³¹

2 вересня 1895 р. в Одесі Павло Степанович обвінчався з Катериною Юрївною (Георгіївною) Тимченко (1861 р., м. Сизрань Симбірської губернії – квітень 1929 р., Силезія)¹³², дочкою таємного радника Юрія Івановича Тимченка, керівника управління питно-акцизним збором і соляними

¹²⁶ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.75–80; *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

¹²⁷ РГИА. – Ф.1343. – Оп.28. – Д.562. – Л.75–80.

¹²⁸ ДАОО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.2167. – Арк.8–11.

¹²⁹ *Вся Одесса: Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом Одесский уезд на 1911 г.* – Одесса, 1910. – Л.211.

¹³⁰ Імовірно, село Орталан біля гори Топчан (нині – с. Земляничне Білогірського р-ну Автономної Республіки Крим).

¹³¹ *Решетов С.* Род Ипитис и его потомки.

¹³² *Argenti P.* Libro d'oro... – Vol.2. – P.151. Ф.Аргенті вказує як місце народження Катерини Юрївни саме Одесу, однак на основі архівних матеріалів виправляємо цю помилку.

промислами Херсонської та частини Таврійської губерній, одеського домовласника, члена правління Бессарабсько-Таврійського земельного банку, а також сестрою відомого математика, астронома, історика науки, професора Новоросійського університету Івана Юрійовича Тимченка (1863–1939 рр.)¹³³.

При перепису населення 18 січня 1897 р. родина Раллі про себе повідомила таке: мешкають у квартирі 1-а по Воронцовському провулку, 1. Голова родини – Павло Степанович Раллі, 45 років, одружений, спадковий дворянин, народився в Одесі, проживає там само, православний, рідна мова – російська¹³⁴, освіту здобув у Новоросійському університеті, домовласник і землевласник, почесний мировий суддя (закреслено), член правління Одеського облікового банку. Дружина – Катерина Юрїївна Раллі, 35 років, заміжня, спадкова дворянка, народилася у Сизрані Симбірської губернії, проживає в Одесі, православна, рідна мова – російська, освіту здобула в Марїїнській гімназії та Петербурзькій консерваторії, учителька (закреслено), має свої засоби існування (закреслено), на утриманні чоловіка. Дочка – Магдалина Павлівна, 6 місяців, спадкова дворянка, народилася у с. Супрунове¹³⁵ Вінницького повіту Подільської губернії, проживає в Одесі, православна, рідна мова – російська. У родині – покоївка, бонна, буфетник, помічник кухаря, годувальниця, лакей і кухар¹³⁶.

Єдина дочка подружжя Раллі та спадкоємиця величезних статків – Марія (Магдалина) – народилася 24 червня 1896 р. у с. Супрунів Вінницького повіту Подільської губернії, охрещена 21 вересня того ж року в одеській Стрітенській церкві. Хрещеними батьками дівчинки стали дядько – приват-доцент Новоросійського університету Іван Георгійович Тимченко та дружина дворянина Метрова¹³⁷. Заміж Магдалина Павлівна не виходила, померла у віці 25 років у грудні 1921 р. в Баварії¹³⁸.

З Одесою було пов'язане життя й рідного брата Івана Степановича Раллі – Томазо (Томаса), який народився на Хіосі у жовтні 1799 р. 3 вересня 1830 р. він вийшов із тосканського підданства та присягнув на вірність російському престолу¹³⁹, а 9 вересня того ж року звернувся до одеського градоначальника А.В.Богдановського з проханням про долучення до 3-ї гільдії місцевого купецтва. У 1832 р. зробив відповідний грошовий внесок на наступний рік за право торгівлі за цією гільдією¹⁴⁰. У грудні 1832 р. Томазо Степанович зібрався терміном на рік виїхати у справах до Константинополя та клопотався про дозвіл на

¹³³ Адрес-календарь Херсонской губернии на 1866 г. [Електронний ресурс]: http://www.rodivoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Adres-kalendar_1866_kontrpalata.htm; Полевщицова Е.В. Архивные материалы о преподавательской и научной деятельности профессора Новороссийского (Одесского) университета И.Ю.Тимченко // Biblio-Коллегиум: Електронне видання. – Вип.8. – 2014 [Електронний ресурс]: <http://minilib.onu.edu.ua/index.php/main/article/download/27/24>

¹³⁴ Це свідчить про глибоку асиміляцію представників роду.

¹³⁵ Нині – с. Супрунів Літинського р-ну Вінницької обл.

¹³⁶ ДАОО. – Ф.2. – Оп.8. – Спр.326. – Арк.2–3.

¹³⁷ На думку С.Решетова, це спотворене ім'я бабусі дитини, тобто Марії Петрівни Раллі (див.: Решетов С. Род Ипитис и его потомки).

¹³⁸ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.153.

¹³⁹ ДАОО. – Ф.4. – Оп.8. – Спр.847. – Арк.3; РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.1426. – Л.6–6 об.

¹⁴⁰ ДАОО. – Ф.4. – Оп.8. – Спр.847. – Арк.3–3 зв.

подорож у місцевій поліції та Одеській міській думі¹⁴¹. Його гарантами виступили одеський 1-ї гільдії купець – рідний брат Іван Раллі та 2-ї гільдії купець Іван Віціно: «1832 року грудня 16 дня ми, котрі нижче підписалися, одеські купці Іван Раллі та Іван Віціно дали цю підписку Одеській міській думі про те, що Томаз Раллі, який виїжджає нині з Одеси за кордон та долучається до одеського 3-ї гільдії купецтва з тосканського підданства й назад в місто Одесу через один рік точно повернеться, а у випадку неповернення зобов'язуємося беззастережно відповідати за нього платежами відповідно до призначених начальством усіх податей, які з нього мають отримати»¹⁴². Власноручний підпис Томазо Раллі зроблено грецькою мовою, однак ім'я відтворює італійську форму, а не грецьку, що свідчило про складність його національної самоідентифікації та білінгвізм¹⁴³.

Томазо Степанович був одним із засновників торгового дому «Брати Раллі», а мешкав постійно в Константинополі, де представляв інтереси фірми. У 1839 р. він вступив до 1-ї гільдії одеського купецтва й перебував у ній разом зі своєю родиною нероздільно в одному капіталі. За 12 років ані він, ані члени його сім'ї – дружина Марія Пантелеймонівна, сини Стефан, Пантелеймон, дочки Зану, Юлія – «неспроможності не піддавалися та жодними судовими вироками заплямовані не були»¹⁴⁴.

Зі своєю дружиною – Марією Пантелеймонівною, дочкою хіоських аристократів Пантелеймона Аргенті та Зану Власто – Томазо обвінчався 30 квітня 1833 р. в марсельській православній церкві. Весільним батьком наречених був Пандія Параскевович Секіарі¹⁴⁵, який доводився нареченому двоюрідним братом по лінії Секіарі та одночасно троюрідним братом по лінії Раллі¹⁴⁶.

Старший із синів Раллі – Стефан – народився 2 жовтня 1835 р. в Константинополі, а 26 жовтня того ж року він був охрещений у місцевій церкві Введення Пресвятої Богородиці, що в парафії Ставродром. Хрещеним батьком став хіосець Петро Мануїлович Скілиці¹⁴⁷, чоловік рідної тітки немовляти – Маріго Стефанівни Раллі¹⁴⁸. Другий син – Пантеліон (Пантелеймон) – народився 6 травня 1845 р. в Марселі, охрещений 17 червня того ж року в місцевій православній церкві. Дитину прийняла при купелі бабуся – Зану Аргенті¹⁴⁹.

Старша з дочок подружжя Раллі – Зану – народилася 6 листопада 1846 р. в Константинополі, охрещена 24 листопада в місцевій церкві Введення

¹⁴¹ Там само. – Арк.1, 3.

¹⁴² Там само. – Арк.2.

¹⁴³ Там само. – Арк.1. Така ситуація була дуже поширена на Хіосі й пояснювалася бурхливою історією острова. Упродовж 1261–1566 рр. він перебував під владою Генуезької республіки. Тут мешкало до 10% католицького населення, яке складалося, переважно, із військових і негоціантів. Багато з них стали родоначальниками відомих хіоських сімейств, наприклад Томазо, Зілотті, Казанова та ін. Вони родичалися з грецькою аристократією острова та з часом стали невід'ємною частиною місцевої еліти, значно вплинувши на культуру як цієї верстви, так і острів'ян загалом.

¹⁴⁴ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.1426. – Л.6–6 об.

¹⁴⁵ Там же. – Д.4024. – Л.2–2 об.

¹⁴⁶ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.143.

¹⁴⁷ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.1426. – Л.3–3 об.

¹⁴⁸ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.143.

¹⁴⁹ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.1426. – Л.14–14 об.

Пресвятої Богородиці, що в парафії Ставродром. Хрещеною матір'ю дівчинки була «Юлія С. Раллі»¹⁵⁰ – імовірно бабуся з боку батька Юлія Раллі (уроджена Секіарі). Молодша дочка Томазо та Марії – Юлія – народилася 29 червня 1849 р. в Константинополі, охрещена 25 липня у церкві при російському посольстві. Хрещеною матір'ю стала дружина негоціанта Козі Августовича Агеласто – Віеру¹⁵¹ Стефанівна (уроджена Раллі), рідна тітка дівчинки¹⁵².

У 1851 р. Томазо почав клопотатися про долучення своєї родини до спадкового почесного громадянства Російської імперії, але, оскільки він перебував поза межами Росії, довіреною особою його став племінник – спадковий почесний громадянин Степан Іванович Раллі¹⁵³. 2 серпня 1851 р. справу Томазо Раллі слухали в герольдії Урядуючого Сенату, яка постановила залишити її «без дій» через неповний комплект документів, про що й було видано указ від 21 вересня 1851 р.¹⁵⁴ 30 травня 1852 р. Степан Раллі від імені свого дядька Томазо знову подав клопотання на імператорське ім'я про долучення до почесного громадянства¹⁵⁵. Розглянувши 3 червня надіслані документи, герольдія вдруге відмовила прохачеві в позитивному рішенні, пославшись на відсутність у справі копій метричних свідоцтв, про що й видано відповідний указ від 20 серпня 1852 р.¹⁵⁶ І лише третя спроба стала успішною: герольдія розглянула питання 15 вересня 1852 р. та визнала Томазо Раллі з родиною відповідно до часу перебування в 1-й гільдії купецтва у спадковому почесному громадянстві, про що було видано указ від 12 травня 1853 р.¹⁵⁷, а 16 грудня 1855 р. – іменні грамоти на почесне громадянство¹⁵⁸.

Ф.Аргенті повідомляє, що окрім уже згаданих дітей, Томазо та Марія Раллі мали ще двох дочок: Юлію, яка народилася 1835 р. в Константинополі, а померла 8 квітня 1844 р. в Марселі, та Марію, котра народилася в Лондоні 18 травня 1851 р. й пішла з життя там само вже 1 жовтня 1852 р.¹⁵⁹

Імовірно, у 1850-х рр. Томазо з родинною перебрався до Лондона, а після ліквідації одеської фірми так і залишився за кордоном. Помер він і його дружина – Марія у столиці Великобританії, відповідно, 20 жовтня 1858 р. та 20 грудня 1880 р.¹⁶⁰

Стефан (Етьєн) Томазович Раллі помер в юнацькому віці – 21 квітня 1853 р. в Лондоні, а його брат – Пантеліон (Пантелеймон) – 22 серпня 1928 р. в м. Брайтон графства Суссекс (Великобританія). Одружені вони не були й нащадків не залишили¹⁶¹.

¹⁵⁰ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4024. – Л.6–6 об.

¹⁵¹ Там же. – Л.4–4 об.

¹⁵² *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.143.

¹⁵³ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4024. – Л.1–1 об.

¹⁵⁴ Там же. – Л.7–8 об.

¹⁵⁵ Там же. – Д.4025. – Л.1–1 об.

¹⁵⁶ Там же; ДАОО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.367.

¹⁵⁷ РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.4025. – Л.20–27.

¹⁵⁸ Там же. – Л.28 об. – 29.

¹⁵⁹ *Argenti P. Libro d'oro...* – Vol.2. – P.147.

¹⁶⁰ *Ibid.* – P.143.

¹⁶¹ *Ibid.* – P.147.

Юлія Раллі, дочка Томазо та Марії Раллі, пішла з життя 9 вересня 1886 р. у Гвізейчен-Гаус, що біля м. Болі у графстві Інвернесс у Шотландії, дівцею. Єдиною дитиною, яка залишила нащадків, була Зану (Жені) Раллі, дружина англійського аристократа сера Ричарда Чарльза Рейнольдса-Моретона (31 січня 1846 р., Лондон – 2 березня 1928 р., м. Крукгем, графство Гемпшир, Великобританія), сина Генрі Джорджа Френсіса Рейнольдса-Моретона, 2-го графа Дюсі¹⁶².

Доля братів Івана й Томазо Раллі та їхніх нащадків є яскравим відображенням процесів, що відбувалися у середовищі хіоської аристократії, яка об'їждувалася на Півдні Російської імперії. Спочатку – заснування потужних торгових домів і фірм, які спеціалізувалися на експорті пшениці, утворення фінансових імперій, скупка нерухомості, зокрема дворянських маєтків, долучення до купецьких гільдій та отримання почесного громадянства. Причому у цей період хіосці намагалися дотримуватися традицій, укладаючи шлюби у вузькому колі споріднених сімей. Зміна торговельної кон'юнктури на міжнародних ринках у середині XIX ст. суттєво відбилася на житті етносоціальної групи: фірми ліквідувалися, хтось із хіосців відмовлявся від російського підданства та виїздив за кордон, хтось залишався, намагаючись адаптуватися до нових умов – вступали на російську державну службу, широко займалися благодійництвом та громадською діяльністю, домагалися спадкового дворянства й родичалися з багатонаціональною імперською елітою, але при цьому все ж не ставали росіянами, залишаючись космополітами.

¹⁶² Ibid.

In the article on the considerable source basis has been analyzed origin, social status and activity of the famous Odesa's merchant family of Rallis; has been researched the radical processes among the Chios' aristocracy that settled in Odesa.

Keywords: Rallis, Odesa, Chios, family, merchant, guild, charity, trade, honorary citizen by birth, coat of arms, nobility.

